

Tweede Zondag van de Advent

4 december 2022

Moeders van Jezus (II)

Ruth

Dorpskerk - Blaricum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

Ruth kwam op een heel bijzondere wijze in Israël terecht. Het verhaal waarin de bijbel dat verteld wordt terecht tot een van de parels van de wereldliteratuur gerekend. Tegen de achtergrond van honger, armoede en vlucht is een oogstverhaal ontstaan met grote spirituele betekenis. Naar de wet had Boaz haar als vreemdelinge moeten afwijzen. Zou het geholpen hebben dat hij zelf een heidense moeder had gehad? Volgens de stamboom van Matteüs was Rachab van Jericho die de verspieders redde, de moeder van Boaz.¹ Op deze tweede Advent gaat het in het kader van ons thema 'Moeders van Jezus' om Ruth.

Schriftlezing Oude Testament: Ruth 1,19b – 2,12 en 4, 13-17

Tweede Schriftlezing: Leviticus 19, 32-34

Schriftlezing Evangelie: Matteüs 13, 54-56

Prediking

Gemeente van Christus,

de God van Israël heeft nog iets te leren van de Moabitische meisjes Orpa en Ruth. Nauwelijks verbergt Naomi haar teleurstelling in haar eigen God, wanneer zij haar schoondochters bij het afscheid wil zegenen: 'Moge de Heer zo goed voor jullie zijn... als jullie voor mij en mijn gestorven zonen zijn geweest.' Het klinkt als een bij voorbaat mislukte poging tot terugbetaling. De zegenbede van Naomi had natuurlijk eigenlijk moeten zijn: 'Moge de Heer zo goed voor jullie zijn... als de Heer voor mij en mijn man en mijn zonen is geweest.' Maar dat kan Naomi niet meer zeggen. God is immers helemaal niet goed geweest, niet voor zijn volk in Betlehem dat stierf van de honger, niet voor haar man, die alles moest achterlaten en vluchten en niet voor haar zonen, die stierven in het verre Moab en God was ook niet goed niet voor haar geweest, voor Naomi zelf. Daarom heeft zij het gevoel met lege handen te staan tegenover Orpa en Ruth en kan zij alleen nog maar hopen dat er in de naam van deze God ergens toch nog een soort vergelding van goedheid in het leven bestaat.

Verder heeft Naomi Orpa en Ruth werkelijk niets te bieden. Zij heeft ze geen enkele status of rijkdom te bieden, geen uitzicht op een goed huwelijk en ga zo maar door. Zij heeft ze ook geen aantrekkelijk godsbeeld meer te bieden. Want waar is die zegen van die God van Israël herkenbaar in het verhaal van Naomi's leven? Wie zal het Orpa kwalijk kunnen nemen dat zij tenslotte toch terug gaat? Het is de normale te verwachten reactie. Laten wij niet hard oordelen over de Orpa's in ons leven... Des te wonderlijker is de trouw van Ruth. Zelfs door alle ellende is Ruth niet te ontmoedigen. Zij weet heel goed dat ze nog maar zal moeten afwachten wat haar zal overkomen als vreemdeling, als Moabitische, daar in dat vrome Betlehem. Maar hiermee is zij niet bezig. De trouw van Ruth gaat nu zonder aarzeling uit naar de moeder van haar gestorven man, naar Naomi: 'Waar u gaat, zal ik gaan, waar u slaapt, zal ik slapen; uw volk is mijn volk en uw God is mijn God. Waar u sterft, zal ik ook sterven, daar wil ik begraven worden. De Heer is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden!' In deze woorden, die beroemd geworden zijn, wordt een onvoorwaardelijke liefdesverklaring afgegeven. Ruth betoont de oude Naomi respect, zoals de oude teksten uit

---

¹ Matteüs 1,5.

Leviticus dat van een mens verwachten.² Maar er is meer. Hier wordt een zielsverwantschap onder woorden gebracht, die je kan raken diep in je hart, omdat ieder spoortje van eigenbelang en verlangen om zelf ergens beter van te worden er bij voorbaat al helemaal uit zijn gehaald. Haar hele toekomst verbindt deze Ruth zonder aarzeling met die van Naomi. De trouw van Ruth houdt geen rekening met de grenzen van voorspoed en armoede, landen, volken en rassen, de grenzen van overvloed en honger. Ja zelfs de grenzen van leven en dood krijgen zo een betrekkelijk karakter. Ruth blijft vertrouwen en geloven in de God, die Naomi bijna vaarwel zou kunnen zeggen, omdat hij haar lot zo bitter heeft gemaakt, en zich, zo voelt zij dat, tegen haar heeft gekeerd en haar kwaad heeft gedaan. Er is immers, wanneer zij terugkeert naar Bethlehem, helemaal niets meer over van het geluk waarmee ze hier ooit het leven met haar man Elimelech was begonnen.

Niets is er over, wanneer zij Bethlehem binnen lopen. Deze twee vrouwen hebben alleen nog elkaar. Maar dat is niet niets! Op een prachtige manier, dit is een parel van de wereldliteratuur, heel subtiel, schetst de verteller van dit verhaal van hoop tegen de klippen op, dat er nieuwe kansen zijn, op basis van de trouw van Ruth. Het verhaal begon met hongersnood. Maar nu lezen we een moment van genade: 'Ze kwamen in Bethlehem aan bij het begin van de gersteoogst.'³

Bethlehem betekent letterlijk 'broodhuis'. Als het verhaal begint met hongersnood in het 'broodhuis' en met het vluchten dat daardoor noodzakelijk wordt, waardoor de vervreemding weg uit het beloofde land ontstaat en de dood en eenzaamheid in het vreemde Moab kunnen volgen, dan heeft het woord broodhuis een ironische of zelfs cynische klank gekregen, dan wordt ook het vertrouwen in God langzaam maar zeker ongeloofwaardig en dan worden de harde woorden van Naomi begrijpelijk en dan ligt tenslotte de Godverlatenheid op de loer. En zo was het in die harde Richterentijd eigenlijk voor velen. Het staat er meerdere keren: '...er was geen koning in Israël; iedereen deed wat in zijn eigen ogen goed was.'⁴ Het is de harde constatering waarmee het boek Rechters dat direct aan Ruth vooraf gaat, besluit. Ieder voor zich, God voor ons allen, in het bijzonder wanneer het mij uitkomt. Het lijkt onze eigen tijd wel.

Inderdaad zit er in het verhaal van Ruth een heel aantal thema's dat ook in onze tijd razend actueel is: honger, vluchten, vreemdelingschap, grenzen overschrijden, vooroordeel, de kwetsbaarheid maar ook de kracht van vrouwen, cultuurverschillen, al dan niet de kansen krijgen om te integreren, al dan niet die kansen pakken, angst voor het vreemde, teleurstelling in het leven en, niet te vergeten... de trouw aan elkaar en de onopgeefbaarheid van hoop op een betere toekomst. Die hoop is als het om Ruth gaat nauwelijks ergens op gestoeld. Het is een hoop tegen beter weten in. Laten we niet vergeten: de Moabitische afkomst van Ruth klonk een vrome Israëliet meteen al fout in de oren. Het volk van de Moabieten, wonend in een deel van het huidige Jordanië, was, zo meende men, ontstaan uit incest van Lot en zijn dochters, na de verwoesting van Sodom. U kent, denk ik wel het verhaal.⁵ In deze mythische vertelling drukt het oude Israël in feite een scherp vooroordeel uit tegenover de Moabieten, dat waren de burens. Daar zit een diepe

---

² Leviticus 19,32.

³ Ruth 1,22.

⁴ Vgl. Rechters 18,1; 19,1 en 21,25.

⁵ Genesis 19, 30-38.

oerangst achter bij het oude Israël de eigen identiteit te verliezen door assimilatie en integratie. Vooral tegen gemengde huwelijken gaan de oude teksten tekeer, bijvoorbeeld Numeri 25, waar juist het omgaan met Moabitische vrouwen leidt tot het vereren van de goden van Moab door Israëlitische mannen, waarop de woede van de Here God wel móet volgen. Tegen deze theologische stroom in is het, dat Ruth zal moeten oproeien. Het fascinerende binnen de bijbel is dat dit haar in deze vertelling zo gegund wordt. Het is alsof de schrijver over het hoofd van Ruth heen al die anderen wil aanspreken en bemoedigen, de ontelbare ontwortelden die ergens tussen de wereldculturen beklemd zijn geraakt. Dat zijn de initiatiefrijken die het thuis niet konden vinden, en die zijn vertrokken op goed geluk, en die ergens onderweg tussen wal en schip zijn terecht gekomen en die daar moeten lijden, vanwege het harde oordeel van de mensen en de gesloten poorten naar de welvaart. Maar hier gaat, opnieuw uit Leviticus, een ander oud Bijbelwoord functioneren:

Behandel vreemdelingen die bij jullie wonen als geboren Israëlieten. Heb hen lief als jezelf, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte. Ik ben de Heer, jullie God.⁶

Wat is het prachtig dat de bijbelschrijvers het verhaal van Ruth, ondanks alles angsten en vooroordeel, hebben kunnen accepteren als een deel van Gods Woord en dat het is blijven staan als een volwaardig verhaal, ja dat de Moabitische Ruth door haar huwelijk met Boaz wordt tot een van de eerbiedwaardige stammoeders van het Huis van koning David en daardoor ook in die wonderlijke stamboom van de evangelist Matteüs terecht kon komen.⁷ Ook Ruth wordt een moeder van Jezus. ‘Waar heeft Hij [al die wijsheid] vandaan?’ zullen zijn tijdgenoten ooit vragen. ‘Maria is toch zijn moeder,’ en ze kennen zijn broers en zijn zussen... Maar er is zoveel meer! Matteüs maakt Jezus de erfgenaam, de *geestelijke* erfgenaam van al die rijke namen in zijn stamboom en wat is er veel te leren van Ruth. Jullie weten denk ik wel hoe het verhaal verder gaat: De rijke landeigenaar Boaz raakt diep onder de indruk van de moedige Ruth, die mooie jonge vreemde weduwwrouw, die als arme aren raapt op zijn akkers. Boaz spreekt van een God van Israël onder wiens vleugels het goed schuilen is, ook voor vreemdelingen.⁸ Hij weet zijn stadsgenoten in de poort te overtuigen van zijn recht als ver familielid van Ruths gestorven man op ‘losserschap’, zodat zij instemmen met een huwelijk, dat naar de letter van de wet eigenlijk niet mag en niet kan. Dat zal best een hele discussie zijn geweest.

---

⁶ Leviticus 19,34.

⁷ J.A. Roetman, G. Visser 't Hooft, ‘Nb 25 et la formation du Pentateuque. Une étude littéraire et historique’ scriptie Lausanne 2002, 125-127. Cf. Roetman en Visser ‘t Hooft, ‘Nb 25 et la formation du Pentateuque à la croisée des enjeux post-exiliques’ in: *Transeuphratène*, 27, 2004, 37-67. Zij benadrukken de betekenis van het compromiskarakter van deze teksten voor het post-exilisch jodendom, als het gaat om gezagsvragen en de praktijk van gemengde huwelijken. Vgl. Psalm 106. Zij stellen dat m.n. in het jodendom van na de ballingschap deze vragen actueel waren, wat bepalend is geweest voor de vorm waarin deze teksten in de bijbel terecht zijn gekomen.

⁸ Ruth 2,12. In de afbeelding waarmee Marc Chagall de eerste ontmoeting van Boaz en Ruth heeft willen weergeven vindt dit een prachtige verbeelding. Hun gesprek is in de ogen van de schilder een dans in bruin en rood: De vruchtbaarheid van de aarde van Betlehem, dat weer een ‘broodhuis’ zal zijn, met een grote rode ondergaande zon die verwarmend over de akkers schijnt en de rijke landeigenaar en de arme weduwe, de vreemdelinge gelijk beschijnt. als je goed kijkt, zie je drie vrouwen en misschien ook wel hoe Naomi Ruth aanmoedigt en tips geeft. Vgl. ‘Marc Chagall, Platen bij de Bijbel’ in: *Bijbel met werken van Chagall*, Haarlem 2001, 21.

Bijbelteksten zijn niet bestemd om mensen vast te zetten, op te sluiten in een traditie of volledig te blokkeren in het aangaan van contacten met andersdenkenden, anders voelenden of mensen met een voor ons onbekende achtergrond, in een ander volk of in een ander geloof. Het oude jodendom heeft hiermee geworsteld en een van de meest rijk verwerkte neerslagen van die worsteling vinden wij in het boekje Ruth. Het is een ongelofelijk spannend verhaal op het scherp van de snede van het leven geschreven. In dit verhaal worden de verschillen in godsdienst, afkomst en cultuur gerelativeerd vanuit de belangrijkste dingen in het leven: honger en brood, leven en dood, liefde en trouw. Het mag dan verboden zijn, maar Machlon en Kiljon konden immers niet anders dan trouwen met Moabitische meisjes. Door honger waren zij als kind uit Betlehem verdreven. Zo kan Ruth vanuit zichzelf niet anders dan bij Naomi blijven. Haar trouw aan deze vrouw in nood, in het leven zelf teleurgesteld, verbitterd ten opzichte van haar eigen God, die trouw die drijft Ruth, om tegen haar eigen belang in te gaan en zelf op haar beurt vreemdelinge te worden, in het land van haar gestorven man.

En nu is het wonder van het verhaal, dat het de vreemdelinge is die de liefde van de God van Israël in het verhaal naar boven haalt en zichtbaar maakt.⁹ Haar daden van trouw zijn immers het antwoord in de crisis van Naomi. Nergens in het boekje Ruth spreekt God. Maar aan het eind wordt God geprezen. Naomi zelf heeft daar geen woorden meer voor. Daarvoor is er toch teveel gebeurd. Maar de buurvrouwen zeggen het, zij geven stem aan haar dankbaarheid, zij vormen op het slot de kring waarin, ondanks alles wat er eerst is gebeurd, geloof in God beleden wordt en terecht.¹⁰

Het ironische van een 'broodhuis' waarin geen brood te vinden is, het cynische van Jeruzalem, de stad van vrede, wat in feite een stad bomvol conflicten is, de geboortekerk te Betlehem tijdens het Kerstfeest als een fort bewaakt, tussen wachtposten, grenzen en muren, het staat allemaal symbool voor de wereld waarin wij Kerstfeest vieren. Maar laten we dat, als het grote feest van gastvrijheid en naastenliefde, nooit ophouden te doen. Amen.

Uitzending en zegen

Wij mogen de zegen van de Here God met ons meedragen, niet als een garantie dat ons niets kan overkomen, maar in alle kwetsbaarheid en fouten doet God ons echte mensen zijn, geeft hij, ondanks alles, zijn heil daar waar mensen trouw zijn.

God, wees ons genadig en zegen ons,
laat het licht van uw gelaat over ons schijnen,
dan zal men op aarde uw weg leren kennen,
in heel de wereld uw reddende kracht. (Psalm 67, 1-3, NBV)

Afbeelding voorzijde: Boaz en Ruth, litho Marc Chagall, 1960.

⁹ Gods nabijheid herkennen in de vreemdeling die om onderdak vraagt is zowel binnen als buiten de bijbel een telkens weer terugkerend motief. Vgl. bijv. Ovidius, 'Philemon en Baucis'.

¹⁰ Ruth 4,14.

